

**ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА»**

**МАТЕРІАЛИ
IV Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених**

(5 листопада 2024 року)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СІМЕЙНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Збірник матеріалів
IV Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Випуск 4
5 листопада 2024 року

Одеса
Видавництво ТОВ «Лерадрук»
2024 рік

Рекомендовано до друку Вченою радою університету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Педагогічний альманах «Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія та практика»: збірник матеріалів IV Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (5 листопада 2024 року). Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2024. Вип. IV. 301 с.

Організаційний комітет:

Богущ А. М.	— дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор (голова);
Бабчук О. Г.	— кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (заступник голови);
Кавиліна Г. К.	— кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (відповідальний секретар);
Булгакова О.Ю.	— доктор психологічних наук, доцент, декан факультету дошкільної педагогіки та психології;
Левицька М.І.	— методист кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології

Матеріали збірника відображають наукові дослідження і їх результати, здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів та молодих науковців, які навчаються у закладах вищої освіти України.

Відповідальність за зміст, точність цитат, прізвищ і представлених даних несе автор.

Технічне редагування матеріалів збірника — О.І. Кисельова.

ЗМІСТ

Розділ І. Теоретичні аспекти дошкільної освіти у сучасному вимірі

<i>Бабчук О. Г., Фіщенко О. М. Особливості дитячих страхів.....</i>	<i>7</i>
<i>Бондаренко Т. Особливості розвитку комунікативних умінь у дітей старшого дошкільного віку.....</i>	<i>13</i>
<i>Булгакова О. Ю., Осадча Е. В. Розвиток спостережливості у дітей старшого дошкільного віку.....</i>	<i>18</i>
<i>Державенко М. А. Виховання соціальних умінь дітей третього року життя в комунікативній діяльності.....</i>	<i>24</i>
<i>Корибут І. Ю. Особливості прояву дитячих страхів у дітей дошкільного віку.....</i>	<i>29</i>
<i>Корнєва С. Особливості розвитку самостійності у дітей дошкільного віку.....</i>	<i>35</i>
<i>Кримова Н. О., Мельничук М. Г. Психолого-педагогічні особливості розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку.....</i>	<i>41</i>
<i>Кримова Н. О., Капліста Д. С. Агресія сучасних дітей старшого дошкільного віку: чинники та наслідки.....</i>	<i>47</i>
<i>Кудрявцева О. А., Ігнат'єва А. І. Управлінський погляд на формування знань зі сталого розвитку старших дошкільників.....</i>	<i>53</i>
<i>Кудрявцева О. А., Прокопова Г. С. Управління якістю формування родинних цінностей дошкільників засобами сюжетно-рольових ігор.....</i>	<i>60</i>
<i>Кудрявцева О. А., Чебан Ю. В. Управлінський контекст формування емоційно-вольової готовності старших дошкільників до навчання у НУШ.....</i>	<i>67</i>
<i>Кудрявцева О. А., Ганган І. А. Управління якістю формування соціально-комунікативних умінь старших дошкільників через ігровий простір.....</i>	<i>74</i>
<i>Магда А. Особливості прояву конфліктної поведінки у дітей дошкільного віку.....</i>	<i>81</i>

АГРЕСІЯ СУЧАСНИХ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ЧИННИКИ ТА НАСЛІДКИ

**К.психол.н.,доц. Н. О. Кримова
Магістрантка Д. С. Капліста**

Дошкільний вік є критично важливим для формування та закріплення цілої низки моделей поведінки. Деструктивні реакції характерні для більшості дітей дошкільного віку, але по мірі засвоєння правил і норм діяльності, вони переростають у соціально прийнятні форми поведінки. Однак, у деяких дітей агресія не тільки зберігається, але й розвивається і стає постійною рисою особистості. Як наслідок, знижується продуктивний потенціал дитини. Тому, агресія у дітей старшого дошкільного віку – це серйозна проблема, яка потребує уваги як з боку батьків, так і освітян.

Сучасні українські фахівці у галузі психології, педагогіки та соціології розглядають питання щодо причин виникнення агресії у дітей дошкільного віку з різних позицій. Тут слід виділити кілька ключових аспектів:

1. Соціально-культурні чинники. Дослідження показують [3], що діти, які ростуть у сім'ях з високим рівнем конфлікту та насильства, більш схильні до агресивної поведінки. Сучасні технології та медіа контент, що містить елементи насильства, також можуть сприяти формуванню агресивних стереотипів у дітей.

2. Психологічні аспекти. Багато фахівців [2; 4] вказують на те, що дошкільнята не завжди здатні адекватно висловлювати свої емоції. Це може призвести до агресивної поведінки, коли діти відчувають розчарування, страх чи гнів. У цьому віці діти ще вчаться розуміти свої емоції та почуття, що може призводити до агресії як способу самовираження.

3. Індивідуальні особливості. Дослідження показують, що деякі діти від природи більш схильні до агресивної поведінки. Наприклад, діти з високою емоційною реактивністю

можуть виявляти агресію у відповідь стресові ситуації.

4. Педагогічні підходи. Використання авторитарних методів виховання може сприяти формуванню агресивних нахилів у дітей. Важлива окрема робота з розвитку емпатії та спілкування. Нестача досвіду взаємодії та спільної гри з іншими дітьми може призводити до невміння конструктивно вирішувати конфлікти і, як наслідок, до агресії.

Агресія – це насамперед реакція на блокування потреб. Вона інстинктивна й притаманна всім людям [4]. Агресія, як система емоційних проявів, виникає з раннього дитинства у зв'язку з зустріччю дитини із різними обмеженнями бажань і способів їх самореалізації. Вона може виявлятися на кількох рівнях (на рівні діяльності, мислення, мовлення). Формування дитячої агресії пов'язане з дією двох механізмів: засвоєнням агресивної стратегії як певного поведінкового ідеалу та закріпленням агресії як захисної реакції, зумовленої депривацією значущих потреб.

Агресія дітей старшого дошкільного віку характеризується наступними особливостями:

- агресія є негативною поведінкою дитини, яка носить деструктивний характер і є соціально обумовленою, що виникає за умов деструктивного виховного впливу батьків;

- на рівень прояву агресії дитини впливає недостатній рівень спілкування з батьками та отримання позитивного досвіду контролю своєї агресії;

- в основі агресії лежить страх бути травмованим, ображеним, скривдженим фізично;

- агресивні імпульси у дитячому віці є неусвідомленими і проявляються у фантазіях та іграх, та носять здебільшого ситуативну, реактивну форму дій;

- агресія дитини є захисним механізмом власного «Я» та виступає найпростішим способом досягнення особистісної переваги і засобом подолання почуття неповноцінності [2].

Критеріями визначення агресивності виступають специфічні особливості поведінки дитини. Агресивна дитина

часто втрачає контроль над собою, сперечається, лається з дорослими, відмовляється виконувати правила, умисно дратує людей, винуватить інших у своїх помилках, сердиться і відмовляється виконувати прохання, буває заздрісною, мстивою, чутливо й швидко реагує на різні дії оточуючих (дітей і дорослих), які дратують її.

Характеристики і чинники агресивної поведінки у дітей:

1. Підвищена чутливість: діти у старшому дошкільному віці можуть відчувати яскраві емоції, що іноді призводить до агресивних реакцій у відповідь на розчарування чи фрустрацію.

2. Моделювання поведінки: діти часто копіюють поведінку дорослих або однолітків. Якщо в оточенні дитини спостерігається агресивна поведінка, вона може почати наслідувати її.

3. Відсутність навичок комунікації: нездатність висловити свої почуття словами може призводити до агресивних дій. Діти можуть розуміти, як вирішувати конфлікти без застосування сили.

4. Вплив середовища: соціальне середовище, включаючи сім'ю, дитячий садок та медіа, впливає на рівень агресії.

5. Негативні приклади можуть посилювати агресивні тенденції.

Найбільш звичними, явними проявами агресивної поведінки вважаються: підвищення тону і гучності голосу, афектація (бурхливий прояв негативних емоцій), негативне оцінювання, образи, погрози, використання фізичної сили (кусання, дряпання). Приховані форми агресивної поведінки проявляються у втечі від контактів, бездіяльності з метою нашкодити будь-кому, нанесення шкоди собі [5].

Також потрібно враховувати, що агресивній поведінці дошкільників притаманні такі особливості:

- агресію проявляють окремі діти. У дошкільному віці агресивність завжди має індивідуальний характер;

- здебільшого агресія спонтанна, імпульсивна має ін-

струментальний характер;

- дитині складно усвідомити, що її поведінка – агресивна, тому вербальна агресія може швидко змінитись фізичною;

- дитина часто залучає дорослих до розв'язання конфліктів – ділиться своїми переживаннями, просить про допомогу, жаліється на однолітків, уточнює правила поведінки.

Але іноді дія є однією з складових вчинку. Агресивні вчинки можуть розглядатись як: засіб досягнення мети; засіб психологічного розвантаження; засіб задоволення потреби в самореалізації та самоствердженні [1].

В дошкільному віці несвідомі агресивні імпульси проявляються не прямо, а побічно, знаходячи своє вираження у фантазіях, іграх дітей, зміст яких може бути піддано аналізу з метою виявлення захисних механізмів.

Часто агресія дошкільника обумовлюється порушенням дитячо-батьківських відносин, що проявляються в нестабільності поведінки і вимог батьків, використанні спрощених прийомів сімейного виховання; а також в їх авторитарній, домінантній позиції. Мінливість емоційної і поведінкової взаємодії батьків з дитиною призводить до порушення процесу її соціалізації, що проявляється у педагогічній занедбаності і важковихованості [3].

На становлення агресивної поведінки впливає характер покарань, які зазвичай застосовують батьки. Якщо батьки не звертають увагу на агресивні реакції своєї дитини, то вона починає вважати, що така поведінка дозволяється. Причини, що викликають агресивні почуття і дії дітей, це: накази, команди; попередження, застереження, погрози; повчання, проповіді; постійні поради, намагання все вирішити за дитину; докази, нотації; обзивання, висміювання; випитування, розслідування; співчуття на словах, умовляння; ігнорування. Отож, сім'я є соціумом, у якому найбільшою мірою виявляються індивідуальні особливості кожної особистості.

Наслідки агресивної поведінки дітей дошкільного віку:

1. Емоційні розлади. Діти, які виявляють агресію, більш схильні до емоційних проблем, включаючи тривожність і депресію.

2. Соціальні проблеми. Агресивні діти можуть зазнавати труднощів у соціальних взаємодіях, що може призвести до ізоляції та міжособистісних проблем.

3. Освітні труднощі. Адаптація в освітньому середовищі може бути порушена, що вплине на навчальні успіхи та загальну мотивацію до навчання.

4. Довгострокові наслідки. Якщо агресивна поведінка не коригується на ранніх етапах, це може призвести до продовження проблем у підлітковому та дорослому житті.

Підходи до корекції включають такі заходи:

- навчання спілкуванню, у дітей важливо розвивати навички мирного вирішення конфліктів та ефективної комунікації;

- створення безпечного середовища, тобто, забезпечення здорового та підтримуючого середовища в дитячому садку та будинку може знизити рівень агресивності;

- моделювання позитивної поведінки, позитивний приклад у конфліктних ситуаціях надають батьки та вихователі;

- робота з емоціями, навчання дітей усвідомленню та виразу своїх емоцій допоможе їм краще справлятися з розчаруванням.

Способами зниження агресивності та профілактики дітей старшого дошкільного віку є: ігри, хоровий спів, танці, участь у самодіяльності; творчі види діяльності (аплікація, ліплення, малювання, переказ, придумування казок, творів, віршів); аутогенне тренування; вправи на стійкість до стресу. А основними шляхами попередження агресивної поведінки є відреагування та катарсис, що пов'язаний з розрядкою агресивності на певних об'єктах. Таке відреагування є можливим у процесі помірної фізичної навантаження, зокре-

ма гри та спортивних змагань зокрема.

Таким чином, сучасний погляд на причини виникнення агресії у дітей дошкільного віку є багатограним підходом, що враховує вплив соціальних, психологічних та педагогічних чинників. Розуміння цих причин дозволяє розробляти ефективні стратегії втручання та підтримки, що сприяють формуванню гармонійного розвитку дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березка С.В., Карпенко Т.В. Теоретичний аналіз наукових досліджень проблеми агресивної поведінки у психолого-педагогічній літературі. *Молодий вчений*. 2017. № 10.1 (50.1). С. 61-64.

2. Бондар О. Побудова психологічної системи корекції проявів агресії старших дошкільників. *Науковий простір студента: пошуки і знахідки (ч. 2): матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної студентської інтернет-конференції (12 травня 2020 року): збірник тез*. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. С. 44-49.

3. Іржицька Ю. Соціально-педагогічна робота з дітьми та сім'єю в закладі дошкільної освіти. *Наука. Освіта. Молодь: матеріали Дванадцятої Всеукр. наук. конф. студентів та молодих науковців* (Умань, 25 квітня 2019 р.): у 2-х ч. / ред. кол.: Коляда Н. М., Мельник О. С., В. М. Руденко, Щербій А. О. Умань: Візаві, 2019. Ч. 1. С.133-135.

4. Олексенко С. Дитина з агресивною поведінкою: як реагувати та взаємодіяти. *Практичний психолог: Дитячий садов.* 2022. №2. С.15-24.

5. Томчук С.М., Томчук М.І. Психологія тривоги, страху та агресії особистості в освітньому процесі: монографія. Вінниця: КВНЗ «ВАНО», 2018. 200 с.